

INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI "IMKONIYATDAN SALOHİYATGA" TAMOIYI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MODELİ

G.R.Samiyeva¹

Mas'ul muallif: Samiyeva Gulnora
Rajabmurodovna, Buxoro xalqaro
universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Accepted: 08 Sentabr 2026
Published: 08 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Samiyeva, G. R.
INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA
TALABALARNING KASBIY
KOMPETENTLIGINI
"IMKONIYATDAN SALOHİYATGA"
TAMOIYI ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH MODELİ / G. R.
Samiyeva // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 9, № 1. — B. 10–15.

1. Buxoro xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim muhitida talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari yoritilgan. Talabaning individual imkoniyatlarini aniqlash, ularni maqsadli pedagogik ta'sir, individuallashtirilgan ta'lim, adaptiv faoliyat va refleksiv monitoring orqali kasbiy salohiyatga transformatsiyalashga yo'naltirilgan "Imkoniyatdan salohiyatga" modeli ilmiy jihatdan tavsiflangan. Modelning maqsadli, motivatsion-qadriyatli, mazmuniy, texnologik-faoliyatli, refleksiv-boshqaruv va natijaviy komponentlari, shuningdek, diagnostik-analitik, individuallashtiruvchi-rivojlantiruvchi, kasbiy-faoliyatli hamda refleksiv-natijaviy bosqichlari ochib berilgan. "IMKON+" pedagogik texnologiyasining kasbiy kompetentlikni rivojlantirishdagi imkoniyatlari asoslangan. Tajriba-sinov natijalari asosida taklif etilgan metodikaning tajriba guruhida nazorat guruhiga nisbatan 9 foiz yuqori samaradorlikni ta'minlagani ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, kasbiy kompetentlik, individual imkoniyat, kasbiy salohiyat, "Imkoniyatdan salohiyatga", "IMKON+", adaptiv ta'lim, individual ta'lim trayektoriyasi, refleksiya, pedagogik monitoring.

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПА «ОТ ВОЗМОЖНОСТИ К ПОТЕНЦИАЛУ»

Аннотация. В статье раскрываются теоретико-методические основы развития профессиональной компетентности студентов в условиях инклюзивной образовательной среды. Научно обоснована модель «От возможности к потенциалу», направленная на выявление индивидуальных возможностей студентов и их трансформацию в профессиональный потенциал посредством индивидуализированного обучения, адаптивной деятельности, педагогической поддержки и рефлексивного мониторинга. Раскрыты целевой, мотивационно-ценностный, содержательный, технологическо-деятельностный, рефлексивно-управленческий и результативный компоненты модели. Обоснованы возможности педагогической технологии «IMKON+» и определены критерии оценки профессиональной компетентности студентов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, профессиональная компетентность, индивидуальные возможности, профессиональный потенциал, индивидуализация, адаптивное обучение, рефлексия, мониторинг.

A MODEL FOR DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT BASED ON THE "FROM OPPORTUNITY TO POTENTIAL" PRINCIPLE

Abstract. The article examines the theoretical and methodological foundations for developing students' professional competence in an inclusive educational environment. The "From Opportunity to Potential" model is presented as an integrated pedagogical mechanism aimed at identifying students' individual capabilities and transforming them into professional potential through individualized learning, adaptive activities, pedagogical support, and reflective monitoring. The target, motivational-value, content, technological-activity, reflective-management, and result-oriented components of the model are described. The role of the "IMKON+" pedagogical technology and the criteria for assessing students' professional competence are also substantiated.

Keywords: inclusive education, professional competence, individual capabilities, professional potential, IMKON+, adaptive learning, individual learning trajectory, reflection, pedagogical monitoring.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri nafaqat zarur nazariy bilimlarni egallagan, balki ularni real kasbiy vaziyatlarda mustaqil qo'llay oladigan, muammolarni tahlil qiladigan, hamkorlikda ishlaydigan, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadigan hamda o'z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirishga tayyor raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Kasbiy kompetentlikning mazkur

talqini bilim, faoliyat, qadriyat, kommunikatsiya va refleksiyaning o'zaro integratsiyasini talab etadi.

Ushbu masala inklyuziv ta'lim sharoitida yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki inklyuziv ta'lim talabaning mavjud ta'lim tizimiga bir tomonlama moslashishini emas, balki ta'lim mazmuni, metodlari, vositalari va pedagogik shart-sharoitlarning uning individual imkoniyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilishini nazarda tutadi. Shu sababli talabaning cheklovlariga emas, uning mavjud va rivojlantirilishi mumkin bo'lgan imkoniyatlariga tayanuvchi pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish zarurati yuzaga keladi.

Amaldagi ta'lim amaliyotida nazariy tayyorgarlik, kasbiy-amaliy faoliyat, individual pedagogik qo'llab-quvvatlash va reflektiv baholash mexanizmlari har doim ham yagona metodik tizimga integratsiyalashmagan. Shu bois "barcha talabalar uchun bir xil pedagogik ta'sir" yondashuvidan "umumiy kasbiy natijaga individual pedagogik yo'llar orqali erishish" paradigmasiga o'tish ilmiy-metodik zarurat sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash jarayoni talabalarning faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirishi bilan cheklanmasdan, ularning kasbiy vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishi, muammolarni hal etishi, jamoada samarali hamkorlik qilishi va o'z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, inkluziv ta'lim sharoitida har bir talabaning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish resurslarini hisobga olgan holda kasbiy kompetentlikni shakllantirish muhim pedagogik vazifaga aylanmoqda.

Inkluziv ta'limning zamonaviy konsepsiyasi talabani mavjud ta'lim tizimiga moslashtirishdan ko'ra, ta'lim muhitini uning individual imkoniyat va ehtiyojlariga moslashtirishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, barcha talabalarga bir xil pedagogik ta'sir ko'rsatish yondashuvidan umumiy kasbiy natijaga individual pedagogik trayektoriyalar orqali erishishga o'tish, diagnostika, individuallashtirish, adaptiv ta'lim, pedagogik qo'llab-quvvatlash, amaliy faoliyat va reflektiv monitoringni yagona tizimga integratsiyalash zarurati yuzaga kelmoqda.

Milliy ta'lim amaliyotida ham teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni kuchaytirish, nazariya bilan kasbiy amaliyot integratsiyasini ta'minlash ustuvor vazifalardan hisoblanadi. Biroq mavjud malaka talablarida individual yondashuv va turli ta'lim ehtiyojlariga ega shaxslar bilan ishlashga doir kompetensiyalar belgilangan bo'lsa-da, ularni inkluziv ta'limga xos aniq diagnostik mezonlar, individual rivojlanish trayektoriyalari va adaptiv metodik vositalar bilan boyitish ehtiyoji saqlanib qolmoqda.

Shu jihatdan, talabaning mavjud imkoniyatlarini aniqlash va ularni "diagnostika → individual maqsad → adaptiv faoliyat → pedagogik qo'llab-quvvatlash → refleksiya → kasbiy natija → yangi imkoniyat" izchilligida kasbiy salohiyatga transformatsiyalashga qaratilgan "Imkoniyatdan salohiyatga" modeli hamda "IMKON+" pedagogik texnologiyasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv inkluziv ta'lim muhitida talabalarining individual imkoniyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularda mustaqillik, kasbiy mobillik, innovatsion fikrlash, refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish qobiliyatlarini shakllantirish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Inkluziv ta'lim muhitida talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish muammosiga oid ilmiy adabiyotlar tahlili mazkur yo'nalishning inkluziv pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, individuallashtirilgan ta'lim, adaptiv o'qitish, kasbiy faoliyat, refleksiya va rivojlantiruvchi baholash kabi bir-biri bilan uzviy bog'liq konsepsiyalar asosida shakllanganligini ko'rsatadi. Tadqiqot mazmunida ham kasbiy kompetentlik talabaning bilim, amaliy faoliyat, motivatsiya, hamkorlik va reflektiv rivojlanishi integratsiyasidagi dinamik sifat sifatida talqin etilgan.

Inkluziv ta'limning nazariy asoslarini ishlab chiqishda M. Ainscow, T. Booth va A. Dyson tadqiqotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Olimlar inkluziyani ta'lim oluvchilarni mavjud tizimga oddiy joylashtirish bilan emas, balki ta'lim muassasasining madaniyati, siyosati va amaliyotini o'quvchilar xilma-xilligiga muvofiq o'zgartirish bilan bog'laydilar. Ularning qarashlarida ta'limda ishtirokni kengaytirish va to'siqlarni bartaraf etish inkluziv muhitning muhim sharti sifatida belgilangan. Mazkur yondashuv tadqiqotdagi ta'lim muhitini talaba imkoniyatlariga moslashtirish g'oyasi bilan metodologik jihatdan uyg'unlashadi.

L. Florian va K. Black-Hawkins tomonidan rivojlantirilgan inclusive pedagogy konsepsiyasida ta'lim oluvchilar o'rtasidagi farqlarni alohida guruhlariga ajratish uchun asos emas, balki umumiy ta'lim jarayonini takomillashtirish omili sifatida qabul qilish g'oyasi ilgari suriladi. Ushbu yondashuv barcha uchun umumiy ta'lim maqsadlarini saqlagan holda pedagogik ta'sir usullarini moslashtirishni nazarda tutadi. Tadqiqotdagi "barcha uchun bir xil topshiriq"dan "umumiy kasbiy natijaga individual pedagogik yo'llar orqali erishish"ga o'tish g'oyasi ham shu ilmiy mantiqni rivojlantiradi.

C. Forlin inkluziv ta'lim uchun pedagog kadrlarni tayyorlash muammosini tadqiq etib, kasbiy tayyorgarlikda faqat maxsus bilimlarni shakllantirish yetarli emasligini, bo'lajak mutaxassislarda inkluziv qadriyatlar, ijobiy munosabat, hamkorlik va turli ta'lim ehtiyojlariga mos pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish zarurligini asoslaydi. Bu qarashlar kasbiy kompetentlikning motivatsion-qadriyatli va kommunikativ tarkiblarini kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Individuallashtirilgan ta'lim masalasida C.A. Tomlinsonning differensial ta'limga oid tadqiqotlari muhim nazariy manba hisoblanadi. Muallif ta'lim mazmuni, jarayoni va natijalarini ta'lim oluvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va individual xususiyatlariga muvofiq differentsiatsiyalash zaruratini asoslaydi. Tadqiqotda taklif etilgan model ham diagnostika natijalariga ko'ra individual rivojlanish yo'nalishini belgilash va turli murakkablikdagi adaptiv vazifalarni taklif etishni nazarda tutadi.

A. Meyer, D.H. Rose va D. Gordonning Universal Design for Learning konsepsiyasi ta'lim muhitini dastlabdan turli imkoniyat va ehtiyojlarga ega ta'lim oluvchilar uchun mos tarzda loyihalash zarurligini asoslaydi. Ushbu yondashuv ta'lim materialini taqdim etish, faoliyatni tashkil qilish va o'quv natijalarini namoyon etishning turli usullaridan foydalanishni

nazarda tutadi. Bu g'oyalar "IMKON+" texnologiyasida bir xil yakuniy kasbiy talab saqlangan holda, unga erishish usuli, topshiriq shakli, ish sur'ati va pedagogik yordam hajmini individual imkoniyatlarga moslashtirishda namoyon bo'ladi.

Kasbiy kompetentlikning nazariy asoslarini yoritishda I.A. Zimnyaya, A.V. Xutorskoy, E.F. Zeyer va V.I. Baydenko ishlari alohida ahamiyatga ega. Ularning tadqiqotlarida kompetentlik bilimni egallashning o'zi bilan cheklanmay, shaxsning mavjud bilim va tajribasini amaliy vaziyatlarda qo'llashga tayyorligi va qobiliyati bilan bog'lanadi. Bu yondashuv tadqiqotda kasbiy kompetentlikni nazariy bilimlar majmui emas, balki motivatsion-qadriyatli, kognitiv-bilish, amaliy-texnologik, kommunikativ-perseptiv va refleksiv-baholash komponentlarining integrativ birligi sifatida talqin qilishga asos bo'ladi.

O'zbekiston pedagogikasida N.N. Azizxo'jayeva, N.A. Muslimov, O'.Q. Tolipov, M.H. Usmonboyeva, R.J. Ishmuhamedov kabi olimlarning ishlarida pedagogik texnologiyalar, bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligi, innovatsion ta'lim metodlari va kompetensiyaviy yondashuvning amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqotlar milliy oliy ta'limda kasbiy tayyorgarlikni bilimlarni o'zlashtirishdan amaliy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirish uchun muhim ilmiy-metodik asos vazifasini bajaradi.

Talabning kasbiy rivojlanishida refleksiyaning ahamiyati D.A. Schönning *The Reflective Practitioner* asarida keng asoslangan. Uning refleksiv amaliyot konsepsiyasi mutaxassisning o'z harakatlarini tahlil qilish va shu tahlil asosida keyingi professional qarorlarini takomillashtirishini nazarda tutadi. Mazkur g'oya "Imkoniyatdan salohiyatga" modelidagi refleksiv-boshqaruv komponenti bilan bevosita uyg'un bo'lib, talabning "Nimani o'rgandim?", "Nimani bajara oldim?", "Nimani takomillashtirishim kerak?" kabi savollar orqali o'z kasbiy rivojlanishini boshqarishini nazarda tutadi.

Shuningdek, P. Black va D. Wiliam, J. Hattie va H. Timperley tadqiqotlari formativ baholash va teskari aloqaning ta'lim natijalariga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslaydi. Baholash faqat natijani qayd etish vositasi emas, balki keyingi ta'lim jarayonini takomillashtirish mexanizmi sifatida qaraladi. Mazkur yondashuv tadqiqot modelida baholash natijalarini maqsad, mazmun, metod, vosita va pedagogik qo'llab-quvvatlashni korreksiyalash uchun qayta yo'naltiruvchi teskari aloqa mexanizmi orqali amalga oshirilgan.

Adabiyotlarni qiyosiy o'rganish shuni ko'rsatadiki, M. Ainscow va T. Booth inkluziv muhitni tashkil etishga, L. Florian inkluziv pedagogikaga, C. Forlin pedagoglarni inkluziv faoliyatga tayyorlashga, C.A. Tomlinson individuallashtirish va differentsiatsiyaga, A. Meyer, D.H. Rose va D. Gordon universal ta'lim dizayniga, I.A. Zimnyaya va A.V. Xutorskoy kompetensiyaviy yondashuvga, D.A. Schön refleksiv kasbiy faoliyatga, P. Black va D. Wiliam esa rivojlantiruvchi baholashga ustuvor ahamiyat qaratgan.

Biroq mazkur yondashuvlarni talabning dastlabki individual imkoniyatini diagnostika qilish → individual maqsad belgilash → adaptiv kasbiy faoliyat → pedagogik qo'llab-quvvatlash → refleksiv monitoring → kasbiy salohiyat → yangi rivojlanish imkoniyati yagona siklida birlashtirish masalasi alohida metodik yechimni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqotda taklif etilgan "Imkoniyatdan salohiyatga" modeli va "IMKON+" pedagogik texnologiyasi mavjud ilmiy yondashuvlarni inkluziv oliy ta'lim sharoitiga integratsiyalash va ularni talabning individual kasbiy rivojlanish dinamikasi bilan bog'lashga qaratilgan.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili inkluziv ta'lim va kasbiy kompetentlikning alohida komponentlari ilmiy adabiyotlarda yetarlicha tadqiq etilganini, ammo talabning individual imkoniyatlarini aniqlash va ularni kasbiy salohiyatga transformatsiyalashga qaratilgan diagnostika, individuallashtirish, adaptiv faoliyat, amaliy tayyorgarlik va refleksiv baholashni yagona metodik tizimga integratsiyalash ilmiy-metodik jihatdan rivojlantirilishi zarur bo'lgan yo'nalish ekanini ko'rsatadi. Bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy zarurati va yangiligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi va metodlari. Tadqiqotning maqsadi - inkluziv ta'lim muhitida talabalarning individual imkoniyatlarini kasbiy salohiyatga transformatsiyalash asosida ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan "Imkoniyatdan salohiyatga" ta'lim modelining mazmuni, tarkibiy komponentlari va amalga oshirish mexanizmlarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash.

Tadqiqotda pedagogik kuzatish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, modellashtirish, anketa, suhbat, test, o'zini o'zi baholash, amaliy topshiriqlar, portfolio, ekspert baholash hamda matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Diagnostik vositalarning kompleks qo'llanilishi kasbiy kompetentlikning faqat yakuniy holatini emas, talabning individual rivojlanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi.

Natijalar va muhokama. "Imkoniyatdan salohiyatga" tamoyilining mazmuni talabning mavjud qobiliyatlari, bilimlari, qiziqishlari, tajribasi, individual xususiyatlari va ta'limiy ehtiyojlarini aniqlash hamda ularni maqsadli pedagogik ta'sir orqali barqaror kasbiy kompetensiyalarga transformatsiyalashdan iborat.

Mazkur yondashuvda "imkoniyat" talabning mavjud shaxsiy va ta'limiy resurslarini, "salohiyat" esa ushbu imkoniyatlarning kasbiy faoliyatda barqaror namoyon bo'ladigan sifatga aylangan holatini anglatadi. Jarayon: imkoniyat → ehtiyoj → rivojlanish → amaliy faoliyat → refleksiya → kasbiy salohiyat → kompetentlik mantiqiy izchilligida amalga oshiriladi (1-rasmga qarang).

Mazkur konsepsiyaning metodologik asosini insonparvarlik, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatli, differensial va refleksiv yondashuvlarning integratsiyasi tashkil etadi. Bunda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabning individual imkoniyatini pedagogik jarayon markaziga olib chiqsa, kompetensiyaviy yondashuv natijani bilim miqdori bilan emas, ushbu bilimlarni real kasbiy faoliyatda qo'llash qobiliyati bilan belgilaydi. Taklif etilgan model o'zaro bog'langan oltita komponentdan tashkil topadi.

Maqsadli komponent talabalarining individual imkoniyatlarini aniqlash, kasbiy qiziqish va motivatsiyani kuchaytirish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash, mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy faollik va refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirishni nazarda tutadi.

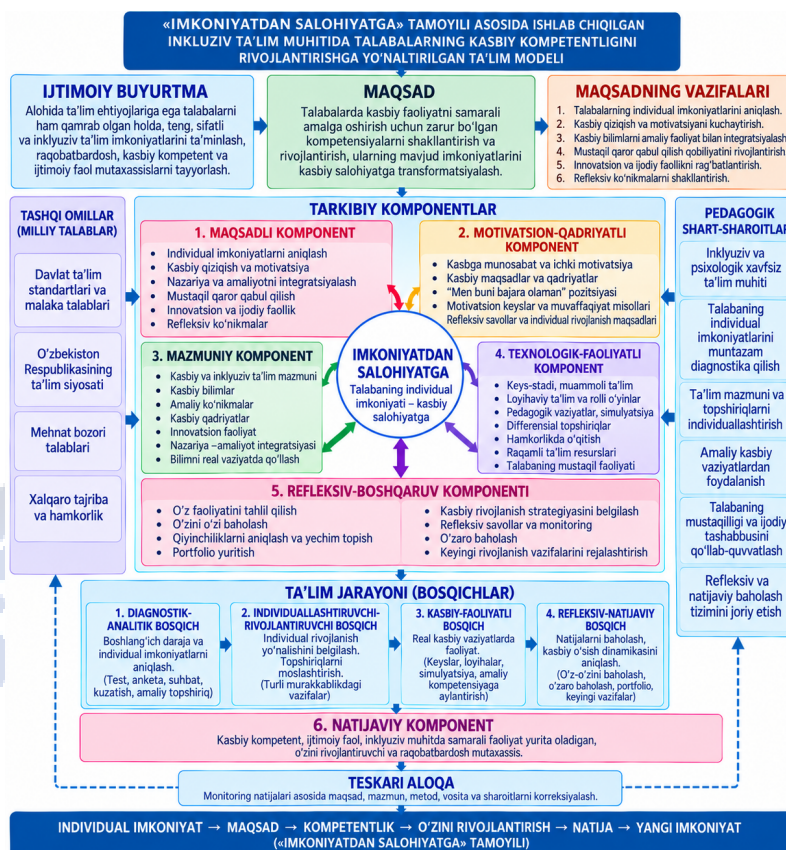
Motivatsion-qadriyatli komponent kasbiy maqsad, mas'uliyat, inklyuziv qadriyatlar va o'zini o'zi rivojlantirishga ichki ehtiyojni shakllantiradi. Bunda talabning o'z imkoniyatlariga ishonishi va kasbiy rivojlanishning faol subyekt sifatidagi pozitsiyasi muhim hisoblanadi.

Mazmuniy komponent kasbiy bilimlar, inklyuziv ta'lim mazmuni, amaliy ko'nikmalar, qadriyatlar va innovatsion faoliyatni integratsiyalashga asoslanadi. Nazariy bilim yakuniy maqsad emas, balki kasbiy vazifani hal qilish vositasi sifatida qaratiladi.

Texnologik-faoliyatli komponent keys-stadi, muammoli ta'lim, loyiha, rolli o'yin, kasbiy simulyatsiya, differensial topshiriq, hamkorlikda o'qitish va raqamli ta'lim resurslarini integratsiyalashni nazarda tutadi. Talabaga tayyor yechim berish o'rniga, muammoni aniqlash, tahlil qilish va mustaqil yechim ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

Refleksiv-boshqaruv komponenti o'z faoliyatini tahlil qilish, natijalarni baholash, qiyinchiliklarning sabablarini aniqlash va keyingi rivojlanish maqsadlarini belgilashni ta'minlaydi.

Natijaviy komponent esa kasbiy bilimlarni amaliyotda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish, kasbiy muammoni tahlil etish, samarali muloqot va jamoaviy faoliyat, innovatsion yechim ishlab chiqish hamda mustaqil kasbiy rivojlanish strategiyasini belgilash bilan tavsiflanadi (2-rasmga qarang).

2-rasm. "Imkoniyatdan salohiyatga" tamoyiliga asoslangan ta'lim modeli

Ushbu «Imkoniyatdan salohiyatga» tamoyili asosida ishlab chiqilgan model o'zaro bog'liq bir nechta komponentlardan tashkil topadi.

Modelni amaliyotga tatbiq etish to'rt bosqichli pedagogik algoritmi asosida amalga oshiriladi.

Birinci - diagnostik-analitik bosqichda talabani boshlang'ich kasbiy kompetentlik darajasi, individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ta'limiy ehtiyojlari aniqlanadi. Ikkinchi - individuallashtiruvchi-rivojlantiruvchi bosqichda diagnostika natijalariga muvofiq individual rivojlanish yo'nalishi belgilanib, topshiriqlar talabani tayyorgarlik darajasiga adaptatsiya qilinadi. Uchinchi - kasbiy-faoliyatli bosqichda keyslar, loyihalar, pedagogik vaziyatlar va simulatsion topshiriqlar vositasida nazariy bilimlarning amaliy kompetensiyaga transformatsiyasi ta'minlanadi. To'rtinchi - reflektiv-natijaviy bosqichda kasbiy o'sish dinamikasi aniqlanib, keyingi rivojlanish vazifalari belgilanadi.

Shu tariqa modelning umumiy texnologik algoritmi: diagnostika → individual maqsad → adaptiv faoliyat → pedagogik qo'llab-quvvatlash → refleksiya → kasbiy natija → yangi imkoniyat ko'rinishida ifodalanadi.

"IMKON+" pedagogik texnologiyasi

Modelning amaliy mexanizmi sifatida "IMKON+" mualliflik pedagogik texnologiyasi taklif etilgan. Unda:

I - individual imkoniyat;

M - motivatsiya;

K - kompetentlik;

O - o'zini rivojlantirish;

N - natija; yangi rivojlanish imkoniyati.

Ushbu tuzilma kasbiy rivojlanishni yakuniy natija bilan tugaydigan chiziqli jarayon sifatida emas, balki har bir natija yangi imkoniyatga aylanadigan siklik-rivojlantiruvchi jarayon sifatida talqin qiladi. "IMKON+" texnologiyasini amalga oshirishda "Individual imkoniyatlar profili", adaptiv topshiriqlar, keys-stadi, loyiha, kasbiy simulatsiya, muammoli topshiriqlar, peer-learning, mentorlik, reflektiv kundalik va raqamli portfolio kabi vositalardan kompleks foydalanish ko'zda tutilgan. Muhimi, "Individual imkoniyatlar profili" talabani cheklovlarini qayd etish uchun emas, balki uning rivojlantirilishi mumkin bo'lgan resurslarini aniqlashga xizmat qiladi.

Model samaradorligini aniqlashda kasbiy kompetentlikni bir tomonlama baholashdan voz kechilib, motivatsion-qadriyatli, kognitiv-kasbiy, faoliyatli-amaliy, kommunikativ-inkluziv va reflektiv-rivojlantiruvchi mezonlar integratsiyasiga asoslanish maqsadga muvofiq.

Baholash jarayonida test, pedagogik kuzatuv, portfolio, o'zini o'zi baholash, ekspert baholash va reflektiv monitoring natijalari integratsiyalanadi. Bunda talabani faqat belgilangan normativ ko'rsatkichga erishishi emas, balki uning boshlang'ich imkoniyatiga nisbatan individual progressi asosiy diagnostik ko'rsatkichlardan biri sifatida qabul qilinadi.

Baholash natijasi ta'lim jarayonining yakuni emas. Teskari aloqa asosida natijalar maqsad, mazmun, metod, vosita va pedagogik qo'llab-quvvatlashni korreksiyalash uchun foydalaniladi. Natijada model doiraviy-rivojlantiruvchi xususiyat

kasb etadi.

Taklif etilgan model milliy ta'lim tizimida teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy ta'limni kuchaytirish, nazariya bilan amaliyot integratsiyasini rivojlantirish hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash vazifalari bilan uyg'unlashtirilgan.

Xulosa qilib aytganda, inkluziv ta'lim muhitida talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish ularning individual imkoniyatlarini aniqlash, mavjud resurslarini maqsadli rivojlantirish va kasbiy salohiyatga transformatsiyalashga asoslangan tizimli pedagogik yondashuvni talab etadi. Tadqiqotda taklif etilgan "Imkoniyatdan salohiyatga" modeli an'anaviy "bilim berish – o'zlashtirish – baholash" yondashuvidan farqli ravishda, "imkoniyatni aniqlash → individual maqsad → adaptiv faoliyat → pedagogik qo'llab-quvvatlash → refleksiya → kasbiy natija → yangi imkoniyat" uzluksiz rivojlanish sikliga asoslanadi. Model tarkibida motivatsion-qadriyatli, kognitiv-bilish, amaliy-texnologik, kommunikativ-perseptiv va refleksiv-baholash komponentlarining o'zaro integratsiyasi talabalarda kasbiy bilimlarni amaliyotda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish, inkluziv muhitda samarali muloqot va hamkorlik qilish hamda o'z kasbiy rivojlanishini boshqarish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, "IMKON+" pedagogik texnologiyasi, "Individual imkoniyatlar profili", adaptiv topshiriqlar, kasbiy keyslar, simulatsiyalar, mentorlik, raqamli portfolio va refleksiv monitoringdan kompleks foydalanish ta'lim jarayonini individuallashtirish va talabani o'z kasbiy rivojlanishining faol subyektiga aylantirish imkonini beradi.

Umuman, mazkur yondashuv inkluziv ta'limda teng imkoniyat, individuallashtirish, kompetensiyaviylik, amaliy yo'naltirilganlik va uzluksiz kasbiy rivojlanishni yagona metodik tizimda uyg'unlashtirishi bilan ahamiyatlidir. Tajriba-sinov natijalarida tajriba guruhining integral ko'rsatkichi 4,36 ball, nazorat guruhida 4,00 ballni tashkil etib, taklif etilgan metodikaning nisbiy samaradorligi 9 foiz yuqori ekanligi qayd etilgan. Bu "Imkoniyatdan salohiyatga" modeli va "IMKON+" texnologiyasidan oliy ta'lim amaliyotida talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr. – Toshkent, 2020.
- [2] UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. – Paris: UNESCO, 2017. – 46 p.
- [3] Ainscow M., Booth T., Dyson A. Improving Schools, Developing Inclusion. – London: Routledge, 2006. – 224 p.
- [4] Florian L., Black-Hawkins K. Exploring Inclusive Pedagogy // British Educational Research Journal. – 2011. – Vol. 37. – №5. – P. 813–828.
- [5] Forlin C. Teacher Education for Inclusion: Changing Paradigms and Innovative Approaches. – London: Routledge, 2010. – 256 p.
- [6] Meyer A., Rose D.H., Gordon D. Universal Design for Learning: Theory and Practice. – Wakefield, MA: CAST Professional Publishing, 2014. – 234 p.
- [7] Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983. – 374 p.

2021